

Czesław Plewka

Politechnika Koszalińska

Kształcenie dualne jako sposób naprawiania systemu edukacji zawodowej

*Dobrze jest jeśli się więcej niż mniej wie,
ale przynajmniej jedną rzecz trzeba
umieć zrobić.*

Stanisław Kaczor

Streszczenie

Od okresu przemian ustrojowych, których początek dał 1998 rok można mówić o niedocenianiu edukacji zawodowej w polityce oświatowej państwa - edukacji, która w naturalny sposób powinna być uznawana za jeden z najważniejszych procesów w rozwoju społeczeństwa i jego gospodarki. Dzieje się tak głównie za sprawą urynkowienia gospodarki, a w konsekwencji niedostosowania systemu kształcenia zawodowego do zaistniałych zmian i oczekiwań ze strony pracodawców na zupełnie innego pracownika (absolwenta szkoły zawodowej) niż ten, który został wykształcony w dotychczasowym systemie edukacji zawodowej. Oczekuje się, że współczesny absolwent szkoły zawodowej, niemal od razu po jej ukończeniu będzie w stanie sprostać nie tylko bieżącym, ale również ciągle zmieniającym się potrzebom swojego pracodawcy, a oferta edukacyjna szkół zawodowych będzie dostosowana do potrzeb rynku pracy. Nadzieję na spełnienie owych oczekiwań (za przykładem naszych zagranicznych sąsiadów) może okazać się system dualnego kształcenia zawodowego. Dlatego właśnie rozważania zawarte w niniejszym tekście dotyczą istoty i możliwości stopniowego zastępowania tradycyjnego kształcenia zawodowego strategią kształcenia dualnego.

Słowa kluczowe: kształcenie dualne, system edukacji zawodowej.

Abstract

From the period of political changes which began in 1998, one can speak on underestimating vocational education in the educational policy of the state - education which in a natural way should be considered as one of the most important processes in the development of society and economy. This is mainly due to the marketization of the economy and, consequently, to the maladjustment of the vocational education system to the existing changes and expectations of employers on a completely different employee (a graduate of a vocational school) than that which was educated in the current vocational education system. It's expected that modern vocational school graduate will be able to meet not only the current but constantly changing needs of his employer almost immediately after its completion, and the educational offer of vocational schools will be adapted to the needs of the labor market. The system of dual training education may be a hope of meeting these expectations (following our example of our foreign neighbors). That is why the considerations in this text concern the essence and the possibility of gradually replacing traditional vocational education with the dual training strategy.

Keywords: dual education, vocational education system.

Wprowadzenie

Przywołując na wstępie do tego artykułu przesłanie Profesora Stanisława Kaczora warto wyraźnie podkreślić, że efektem każdego kształcenia jest wyposażenie uczącego się w odpowiedni zakres wiedzy, ukształtowanie określonego zbioru umiejętności, a także ukształtowanie pożądaných postaw. Stąd nie bez znaczenia dla uzyskania oczekiwanych efektów kształcenia staje się to, w jaki sposób owe kształcenie jest prowadzone. Sposób ten jest istotnym elementem każdej strategii edukacyjnej, ale w przypadku kształcenia zawodowego nabiera on szczególnego znaczenia. Szczegółowość tego kształcenia zawiera się w tym, że jego podstawowym celem jest takie przygotowanie uczącego się, żeby mógł on po skończeniu określonego etapu swojej edukacji wejść na rynek pracy i w sposób profesjonalny na tym – ciągle jeszcze dynamicznie zmieniającym się – rynku pracy funkcjonować. Do tego jednak nie wystarczy odpowiedni zasób wiedzy teoretycznej (aczkolwiek - wpisując się w przesłanie St. Kaczora - zawsze lepiej wiedzieć więcej niż mniej, zwłaszcza jeśli jest to wiedza odpowiednio ustrukturyzowana i zoperacjonalizowana), trzeba jeszcze umieć „coś zrobić” wykorzystując ową wiedzę. Słowem trzeba posiadać odpowiedni zbiór kompetencji. Dlatego tak ważna jest odpowiednia strategia kształcenia zawodowego, która tworzyłaby warunki do osiągnięcia tych powszechnie oczekiwanych celów.

Wpisując w tytuł artykułu słowo „naprawianie” pragnę bardzo wyraźnie zwrócić uwagę na wyjątkowo złą kondycję współczesnego kształcenia zawodowego, które po prospericie mającej miejsce w czasach gospodarki planowej, z chwilą dokonujących się od 1989 roku przemian społeczno-gospodarczych i politycznych podlegało systematycznej, niemal całkowitej likwidacji. Stało się to głównie za sprawą braku zarówno bieżącej, jak i długofalowej strategii edukacyjnej, w której kształcenie zawodowe byłoby częścią przenikającego się systemu dobrze pojętych interesów podmiotów gospodarczych, edukacyjnych i ekonomicznych (fiskalnych), które w warunkach nowych uwarunkowań ustrojowych są czymś oczywistym.

Obraz systemu kształcenia zawodowego w Polsce z przełomu XX i XXI wieku

Rysując obraz polskiego systemu kształcenia zawodowego przełomu wieku XX i XXI godzi się wspomnieć, że do roku 1989 zapotrzebowanie na absolwentów wszelkiego rodzaju szkół zawodowych było bardzo duże. Duża część podmiotów gospodarczych prowadziła własne szkoły przyzakładowe lub miała swoje klasy w tzw. „szkołach kuratorskich”. Był to czas tak dużego popytu na pracowników, że niemal na każdego absolwenta szkoły zawodowej czekało kilka (a w niektórych zawodach kilkanaście) ofert pracy. Bardzo często, niektóre zakłady pracy już w trakcie nauki szkolnej podpisywały z uczącymi się umowy przedwstępne, jednocześnie fundując im stypendia tylko po to, żeby po ukończeniu nauki szkolnej podjęły u nich pracę zawodową. W takich oto okolicznościach nie zawsze należytą uwagę przywiązywano do jakości kształcenia, aczkolwiek należy dodać, że duża część szkół zawodowych prowadzących warsztaty szkolne, w których uczący się odbywali zajęcia z praktycznej nauki zawodu

(zdobywając tym samym niezbędne umiejętności zawodowe) dobrze przygotowywała ich do podjęcia pracy zawodowej w określonym zawodzie. Jakość tego wykształcenia zawdzięczano również stosunkowo wysokim kompetencją zawodowym nauczycieli kształcenia zawodowego, którzy w dużym stopniu byli praktykami zatrudnionymi w szkole lub tzw. nauczycielami dochodzącymi z zakładów pracy współpracujących ze szkołą zawodową. Stąd też system kształcenia zawodowego (a w konsekwencji kwalifikacje zawodowe absolwentów polskich szkół zawodowych cieszyły się dobrą opinią u dużej części naszych sąsiadów).

Przemiany społeczno- gospodarcze końca XX wieku sprawiły, że w zasadzie załamał się istniejący wówczas system kształcenia zawodowego. Zakłady pracy prowadzące własne szkoły przyzakładowe zaczęły je nagle likwidować. Szkoły zawodowe prowadzone przez kuratoria zdane zostały na własne siły (w zasadzie, z różnych względów zerwane zostały wszelkie więzi z dotychczasowymi zakładami pracy –tak pod względem zatrudniania pracowników zakładu pracy w charakterze dochodzących nauczycieli kształcenia zawodowego, jak również pomocy materialnej dla szkół, czy też możliwości odbywania praktyk zawodowych przez uczących się w szkołach zawodowych). Dodatkowo szkoły zawodowe stopniowo ze względów ekonomicznych musiały likwidować własne warsztaty szkolne działające dotychczas w formule gospodarstw pomocniczych. W efekcie końcowym znacznie obniżyła się jakość kształcenia zawodowego absolwentów tych szkół. Na obraz ten nałożyło się zjawisko gwałtownie rosnącego bezrobocia. Zapanowała wówczas dość powszechna opinia, że w dużej mierze przyczyna rosnącego bezrobocia leży po stronie szkolnictwa zawodowego, które nie jest w stanie przygotowywać absolwentów pod dynamicznie zmieniające się potrzeby tworzącego się rynku pracy. Uznano wówczas, że jest to wystarczający powód aby systematycznie ograniczać ilość uczących się w szkołach zawodowych. Drastycznie zaczęła zmniejszać się sieć szkół zawodowych, a pozostające zaczęły wprowadzać do swojej struktury oddziały ogólnokształcące. Był to zatem początek psucia systemu kształcenia zawodowego. Wszystko zaczęło dziać się wraz z potrzebą przechodzenia od społeczeństwa i gospodarki industrialnej do postindustrialnej, opartych na wiedzy i sieciach, a następnie – do opartych na kreatywności i mądrości.

Mając świadomość tego, że podstawowym kapitałem społeczeństw i gospodarerek wiedzy staje się kapitał ludzki, rozumiany jako zbiór cech jednostek i grup, które mogą być istotne na rynku pracy i w różnych obszarach życia społecznego¹ zaczęto systematycznie w systemie kształcenia zawodowego poszukiwać (poprzez wprowadzanie nieustannych zmian) optymalnego modelu tego kształcenia. Rozpoczął się proces poszukiwania takiego modelu edukacji zawodowej, który byłby bardziej elastyczny pod względem przygotowywania absolwentów do ciągle zmieniającego się charakteru wykonywanej pracy, która jest niestabilna, coraz mniej rutynowa, a tym samym wymaga coraz bardziej kreatywnego i innowacyjnego myślenia i działania. Można w tym miejscu postawić pytanie: *Czy w praktyce dotychczas wprowadzanych zmian było miejsce na osiągnięcie takiego celu?* Nie uzurpując sobie prawa do jednoznacznej

---

¹ Zob. B. Hamm, *Kapitał społeczny z punktu widzenia socjologicznego*, [w:] L. Frąckiewicz, A. Rączaszka (red.), *Kapitał społeczny*, wyd. AE, Katowice 2004, s. 52-53.

odpowiedzi na tak postawione pytanie wydaje się, że takiego miejsca nie było i nadal nie ma, bowiem ciągle jeszcze mamy do czynienia z wieloma nie rozwiązanymi problemami, które są przyczyną dużych trudności w funkcjonowaniu szkół zawodowych. J. Osiecka – Chojnacka wyróżnia cztery główne problemy szkolnictwa zawodowego w Polsce. Są to:

„1) niedostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy – w szczególności do zapotrzebowania na zawody związane m. in. z obsługą maszyn w modernizujących się technologicznie gałęziach przemysłu oraz z obsługą nowoczesnych technologii, zwłaszcza informacyjnych;

2) brak nowoczesnych programów nauczania – budowa podstaw programowych zgodna z potrzebami uzupełniania klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, potrzeba bardziej elastycznego traktowania klasyfikacji zawodów, łączenia treści kształcenia z ekonomią i organizacją produkcji oraz umiejętnościami o charakterze ogólnym, takimi jak samokształcenie, dostrzeganie i rozwiązywanie problemów, łączenie teorii z praktyką, skuteczne komunikowanie się, praca w zespole;

3) niska jakość kształcenia zawodowego – relatywnie niska zdawalność egzaminów zawodowych, potrzeba współpracy szkół z pracodawcami przez wykorzystanie do kształcenia zawodowego baz pracodawców oraz laboratoriów uczelni wyższych, organizowania praktycznej nauki zawodu z dostępem do najnowszych technik i technologii wytwarzania, objęcia nauczycieli ze szkół zawodowych nowoczesnymi formami doskonalenia, doposażenia bazy dydaktycznej w szkołach zawodowych;

4) negatywne opinie o szkolnictwie zawodowym w społeczeństwie – skupiających uczniów o najniższych wynikach edukacyjnych, stereotypizacja szkół jako element marginalizacji kulturowej, społecznej i zawodowej, niedocenywanie ich możliwości, brak wystarczającego wykorzystania poradnictwa zawodowego, kryzys popytu na szkoły zawodowe wobec lepszego wizerunku szkół ogólnokształcących oddziałuje na decyzje o zwolnieniach nauczycieli i likwidacji tych placówek”².

W mojej ocenie jest to trafna ocena, aczkolwiek niedostrzegająca to, że niektóre z przywołanych tu problemów dotyczących szkolnictwa zawodowego w zasadzie (może nie w pełni satysfakcjonujące autorkę) są rozwiązywane przez dużą część współczesnych szkół zawodowych.

Uważam, że trafniej problemy te definiuje W. Furmanek, który wyróżnił pięć głównych obszarów kryzysu edukacji zawodowej w Polsce odnoszących się zarówno do teorii, jak i metodologii. W opinii W. Furmanka obszary owego kryzysu mogą przestać istnieć, albo przynajmniej zostać znacząco zniwelowane wówczas, gdy w szeroko rozumianej polityce edukacyjnej szkolnictwa zawodowego zostaną dostrzeżone i uznane następujące potrzeby:

1) „potrzeba uwzględnienia wielu paradygmatów teorii edukacji zawodowej;

2) zwiększenie nacisku na podmiotowość wynikającą z prymatu człowieka nad wszelkimi rozwiązaniami pedagogicznymi;

---

² J. Osiecka- Chojnacka, *Szkolnictwo zawodowe wobec problemów rynku pracy*, „Infos. Zagadnienia społeczno-gospodarcze 16/2007, s. 2-3.

3) konieczność przyjęcia humanistycznych wymiarów współczesnej techniki oraz podkreślenie związku teorii edukacji zawodowej z etycznymi wymiarami współczesności, w tym współczesnej techniki:

4) przyjęcie w wymiarze metodologicznym edukacji zawodowej paradygmatu metodologii systemowej;

5) przyjęcie elastyczności organizacyjnej celem łączenia wielu form działań pro zawodowych i zawodowych uczniów³.

Podobnych rozważań dotyczących stanu współczesnego systemu kształcenia zawodowego i jego nieprzystawalności do wymagań płynących z rynku pracy można znaleźć wiele zarówno w literaturze przedmiotu, jak również w raportach z prowadzonych w tym zakresie badań naukowych, czy też doniesieniach z konferencji naukowych, sympozjów lub seminariów. Również wsłuchując się w opinie społeczne zarówno środowisk pracodawców jak i różnych podmiotów szkoły zawodowej (potencjalnych kandydatów do tych szkół i ich rodziców) w zdecydowanej większości jawi się negatywny obraz współczesnej szkoły zawodowej, która musi być poddana gruntownej „naprawie,”⁴ chociażby takiej o której mowa jest w Raporcie o stanie edukacji 2011, przygotowanym przez Instytut Badań Edukacyjnych⁵. W raporcie tym wskazano na najważniejsze wyzwania stojące przed szkolnictwem zawodowym w Polsce. Są to:

- 1) zachodzące zmiany demograficzne – starzenie się ludności, spadek liczby uczniów oraz kurczenie się zasobów pracy;
- 2) zmiana polityki wspierania uczenia się przez całe życie – stopniowe przekształcanie szkół zawodowych w kierunku „organizacji uczących się” – otwieranie się na środowisko zewnętrzne i nawiązywanie kontaktów z różnymi partnerami, w tym przede wszystkim z pracodawcami oraz innymi podmiotami i organizacjami reprezentującymi rynek pracy;
- 3) zmiana trybu nauczania na sposób oparty na określonych efektach uczenia się – identyfikacja kompetencji, które powinny być wypracowane w ramach edukacji, połączenie nauki konkretnego zawodu z nauczaniem elastyczności, otwarcia na uczenie się przez całe życie i elementów wiedzy ogólnej (myślenie matematyczne, umiejętność posługiwania się językiem) na potrzeby przyszłych zmian na rynku pracy (konieczność zmian zawodu itp.);
- 4) większe zaangażowanie pracodawców zarówno w budowanie podstawy programowej oraz treści kształcenia, jak i w określanie efektów uczenia się z uwzględnieniem ich potrzeb oraz w ustaleniu zakresu i organizacji zajęć praktycznych i praktyk zawodowych (prowadzenie odpowiednich cykli kształcenia, wyodrębnienie w realizowanym materiale mniejszych

---

³ W. Furmanek, *Teoria edukacji zawodowej w procesie przemian zachodzących w pedagogice*, „Naukowy Wiryon” 1/2010, s. 93-94.

⁴ Celowo używam tu słowa „naprawie”, a nie „reformie” żeby wyraźnie podkreślić, że dotychczasowe procesy reformowania szkoły zawodowej w odczuciu społecznym nie poprawiły jej wizerunku i dlatego istnieje potrzeba przemyślanej, dobrze przygotowanej i przeprowadzonej gruntownej przebudowie systemowej a nie wycinkowej.

⁵ *Raport o stanie edukacji 2011*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2012.

jednostek, stosowanie aktywnych metod nauczania-uczenia się, planowanie regularnej aktualizacji kwalifikacji przyznawanych po zakończeniu edukacji szkolnej itp.);

- 5) wypracowanie wspólnego systemu rozpoznawania i potwierdzania kwalifikacji i kompetencji w powiązaniu z rynkiem pracy, w tym egzaminów zawodowych;
- 6) podniesienie jakości oferowanego kształcenia, odpowiadającego potrzebom rynku pracy;
- 7) adekwatne uwzględnianie kosztów kształcenia zawodowego, stwarzanie zachęt finansowych dla podnoszenia efektywności kształcenia zawodowego;
- 8) budowanie pozytywnego wizerunku szkolnictwa zawodowego;
- 9) rozwój instrumentów i narzędzi pozwalających na kształtowanie opartych na faktach rozwiązań w zakresie szkolnictwa zawodowego;
- 10) zabieganie o wsparcie ze strony pracodawców dla działań z zakresu kształcenia ustawicznego, np. poprzez wsparcie finansowe i uelastyczenie czasu pracy biorącym udział w procesach edukacji;
- 11) upowszechnienie potrzeby permanentnego doksztalcania i doskonalenia się nauczycieli teoretycznego praktycznego kształcenia zawodowego⁶.

Oznacza to, że po minionym okresie (jak można przypuszczać) braku należytego zainteresowania szkolnictwem zawodowym jakie można było obserwować po stronie często zmieniających się władz oświatowych uświadomiono sobie, że należy pilnie poszukiwać sposobów na naprawę tego jak się okazało (głównie ze względu na dostrzeżenie narastających trudności z pozyskiwaniem wykwalifikowanych pracowników) ważnego segmentu całego systemu oświaty. Głównie chodzi tu o poszukiwanie skutecznych sposobów dostosowania systemu oświaty zawodowej do potrzeb ciągle jeszcze zmieniającego się rynku pracy oraz do bardziej skutecznego włączenia w proces ten różnych podmiotów (w tym głównie podmiotów gospodarczych, czy ściślej pracodawców). Jednym z takich sposobów, który u naszych sąsiadów (zwłaszcza w Niemczech) jest stosowany od wielu lat, jest dualny system kształcenia zawodowego.

---

⁶ Zob. A. Chłoń-Domińczak, H. Dębowski, E. Drogosz-Zabłocka, M. Dybaś, D. Holzer-Żelażewska, A. Maliszewska, W. Paczyński, K. Podwójcic, M. Rucińska, W. Stęchły, M. Tomasik, K. Trawińska-Konador, G. Ziewiec, *Edukacja zawodowa w Polsce*, [w:] A. Wojciuk (red.), *Raport o stanie edukacji ...* op. cit., s. 234-238, a także: K. Horodnicza, M. Janiszewska-Desperak, K. Książopolska, M. Michalski, M. Tomczak, *Kształcenie przez całe życie jako instrument poprawy konkurencyjności uczelni w sytuacji zmiany. II część z badań fokusowych*, Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Łódź 2013, s. 7-9.

Czym jest i na czym polega dualny system kształcenia zawodowego?⁷

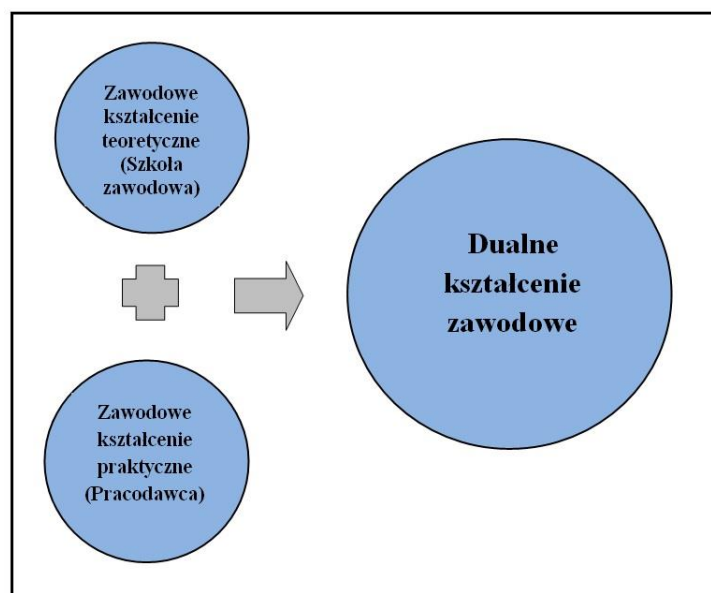
System dualny jest tym terminem, który zarówno w literaturze polskojęzycznej jak i obcojęzycznej określany jest w różny sposób. Najczęściej odnosi się go do kształcenia zawodowego, używając takich określeń, jak: „dualny system kształcenia zawodowego”, bądź „dualne kształcenie zawodowe”, niekiedy w postaci bardziej ogólnej: „kształcenie dualne” albo „system dualny”. W słowniku terminologicznym UNESCO „dualny system kształcenia” nazywany jest *dualnym*, ponieważ w jego ramach proces przyuczenia do danego zawodu w przedsiębiorstwie oraz kształcenie zawodowe w szkole łączone są w jeden kurs. W przedsiębiorstwie uczeń otrzymuje szkolenie praktyczne, które w szkole zawodowej jest uzupełnione wiedzą teoretyczną⁸. Natomiast wg internetowego słownika CEDEFOP *dualny system kształcenia* odnosi się do kształcenia lub szkolenia, które łączy okres nauki w instytucji oświatowej lub ośrodku szkoleniowym oraz w miejscu pracy. W słowniku określa się również, dualny system kształcenia, jako szkolenie w formach naprzemiennych, podkreślając, że termin *dualny system kształcenia* może być stosowany z innymi terminami wymiennie, *przyuczenie do zawodu*, *szkolenie w formach naprzemiennych* lub *uczenie się przez praktykę w miejscu pracy*⁹. Między tymi terminami istnieją jednak niewielkie, aczkolwiek istotne różnice w odniesieniu do wspomnianych dwóch terminów. W polskich publikacjach niekiedy termin „kształcenie dualne” utożsamiane jest z terminem „kształcenie przemienne”, a „system dualny” z „systemem podwójnym lub przemiennym”. Owa terminologiczna rozbieżność sprawia, że poszczególni autorzy w różny sposób postrzegają istotę „kształcenia dualnego”, czy też „systemu dualnego”, traktując je jako terminy odnoszące się do faktu, iż proces nauczania-uczenia się oparty jest na równoległym kształceniu zawodowym, które zawsze odbywa się częściowo w szkole zawodowej (kształcenie teoretyczne) a częściowo w zakładzie pracy (kształcenie praktyczne). W praktyce edukacyjnej oznacza to, że kształcenie zawodowe opiera się na ścisłej współpracy dwóch partnerów: przedsiębiorstwa (podmiotu gospodarczego) oraz szkoły zawodowej (rys.1),

⁷ W podrozdziale tym znajduje się nieco treści, które zostały zaczerpnięte z referatu wygłoszonego przez autora artykułu na V Międzynarodowym Kongresie Profesjologicznym „*Profesjologia i ergonomia w kontekście nauk o pracy*” zorganizowanym przez Uniwersytet Zielonogórski oraz Polskie Towarzystwo Profesjologiczne, Zielona Góra, 10-11 czerwca 2019 r.

⁸ Słownik UNESCO, *Terminologia de la enseñanza tecnica y Profesional*, Unesco, Section of Technical and Vocational Education 1984.

⁹ Słownik CEDEFOP, *Terminologia z zakresu europejskiej polityki w dziedzinie kształcenia i szkolenia*, 2016, <http://www.eeqaret.eu/qa/qus/q/os-sary/a/alternance-teraining.asp> (dostęp 15.04.2016).

Rys. 1. Model systemu kształcenia dualnego.

Źródło: Opracowanie własne.

k którzy bardzo precyzyjnie dzielą się zarówno zadaniami jak i obowiązkami wynikającymi z procesu kształcenia zawodowego. Wspólnie także ponoszą odpowiedzialność za rzeczywiste efekty tego kształcenia. Jest to zatem taki sposób kształcenia praktycznego, w którym część zajęć dydaktycznych realizowanych jest w szkole zawodowej, a druga część w przedsiębiorstwie (u konkretnego pracodawcy). Należy tutaj wspomnieć, że dwoistość miejsc, w których realizowane jest kształcenie zawodowe (teoretyczne w szkole zawodowej i praktyczne u pracodawcy) stanowi podstawę do formułowania definicji dotyczącej kształcenia dualnego. Według M. Kabaja¹⁰ proponującego od ponad dwudziestu lat potrzebę powszechnego wdrożenia w Polsce dualnego systemu kształcenia zawodowego – najważniejsze cechy systemu dualnego to **nauka w szkole i praktyczna nauka zawodu na stanowiskach pracy w przedsiębiorstwie**.

Celem Kształcenia zawodowego w systemie dualnym, obok wyposażenia uczących się w odpowiedni zasób wiedzy teoretycznej i ukształtowanie umiejętności zawodowych, jest również umożliwienie im nabycia określonych kompetencji zawodowych, które są niezbędne w procesie pracy zawodowej. Kompetencje zawodowe najczęściej definiowane są jako zdolności wykorzystywania przez człowieka jego wiedzy, umiejętności zawodowych, postaw wobec pracy, wyznawanych wartości, motywacji i cech osobowych niezbędnych do osiągnięcia celów, wyników i standardów oczekiwanych w związku z zajmowaniem przez niego określonego stanowiska pracy¹¹. Oznacza to, że kompetencje zawodowe, które są niezbędne do realizacji zadań zawodowych mają charakter – jak to określa S. M. Kwiatkowski – *obszarowy* (branżowy) i są sumą kompetencji nabytych (początkowo w edukacji formalnej prowadzonej w szkole zarówno

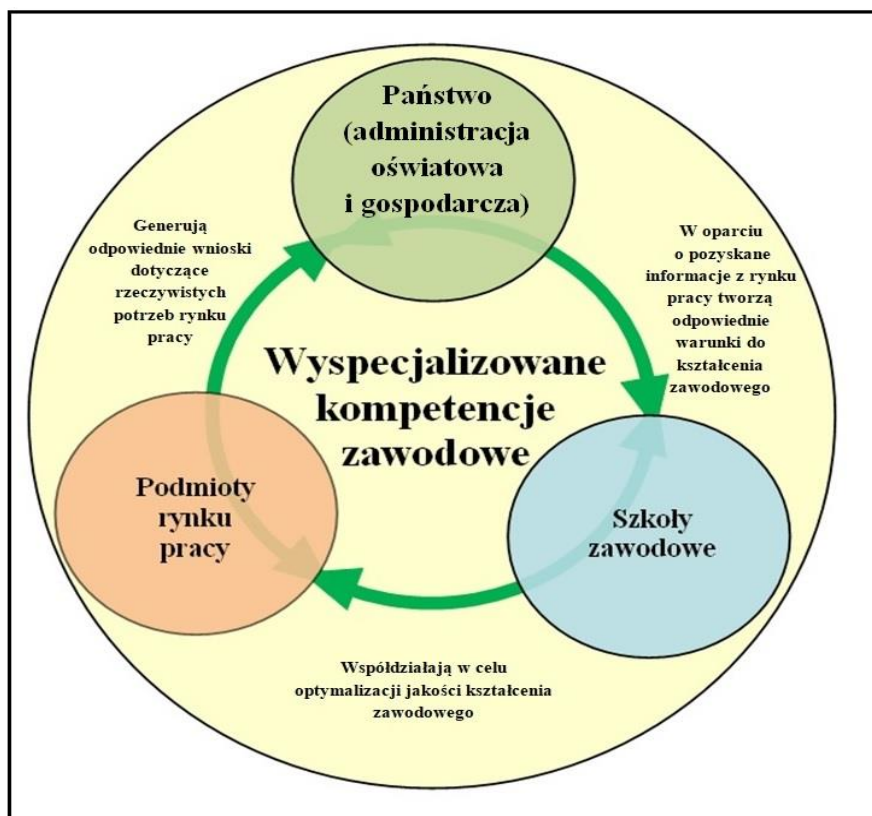
¹⁰ M. Kabaj, *Jak unowocześnić kształcenie zawodowe w Polsce?. Założenia projektu wdrożenia systemu dualnego*, [w:] U. Jeruszka (red.) *Optymalizacja kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rynku pracy*, IPiSS, Warszawa 2002.

¹¹ Zob. U. Jeruszka, *Kompetencje. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Delfin, Warszawa 2016.

w systemie klasycznym jak i dualnym), a w późniejszym okresie edukacji poza formalnej i nieformalnej w toku szeroko rozumianego całożyciowego procesu uczenia się¹². Należy zatem przyjąć, że zarówno kompetencje ogólne, jak i kompetencje zawodowe to dynamiczne struktury zmieniające się wraz z szeroko rozumianym życiowym i zawodowym doświadczeniem, a więc nie można uznać iż dana jednostka może raz na zawsze posiadać określone kompetencje (w tym specjalistyczne kompetencje zawodowe) zwłaszcza, że kompetencje zawodowe utożsamiane są zwykle z określoną branżą, zawodem bądź grupą zawodów, a niekiedy nawet z określonym zbiorem zadań zawodowych. Można zatem mieć wątpliwość czy absolwenci szkół zawodowych, którzy przygotowując się do wejścia na rynek pracy mogą kiedykolwiek pozyskać jedynie w szkole zawodowej takie kompetencje zawodowe, które będą satysfakcjonować ich przyszłych pracodawców. Dotychczasowe doświadczenia dużej części pracodawców jednoznacznie wskazują na to, że absolwenci szkół zawodowych, w których zarówno teoretyczne, jak i praktyczne kształcenie zawodowe było realizowane jedynie w szkole, nie posiadają wielu kompetencji zawodowych, które są niezbędne do podjęcia satysfakcjonującej pracy na współczesnym rynku pracy. Dlatego coraz bardziej (aczkolwiek w stosunkowo małej skali) rośnie zainteresowanie kształceniem zawodowym w systemie dualnym, w którym zarówno szkoła, jak i pracodawca realizujący zadania przypisane dla praktycznego kształcenia zawodowego czują się odpowiedzialni za rzeczywiste efekty kształcenia, a więc za specyficzne kompetencje zawodowe swoich podopiecznych. Państwo zaś (administracja oświatowa wraz z administracją gospodarczą) powinno tworzyć sprzyjające warunki motywujące podmioty gospodarcze do współuczestniczenia w szeroko rozumianej edukacji zawodowej i być odpowiedzialne za permanentne monitorowanie i doskonalenie całego systemu w oparciu o informacje zwrotne pochodzące zarówno ze strony podmiotów gospodarczych, jak i edukacyjnych (rys.2).

---

¹² *Kompetencje przyszłości*, red. Nauk. S. M. Kwiatkowski, op. cit., s.16.

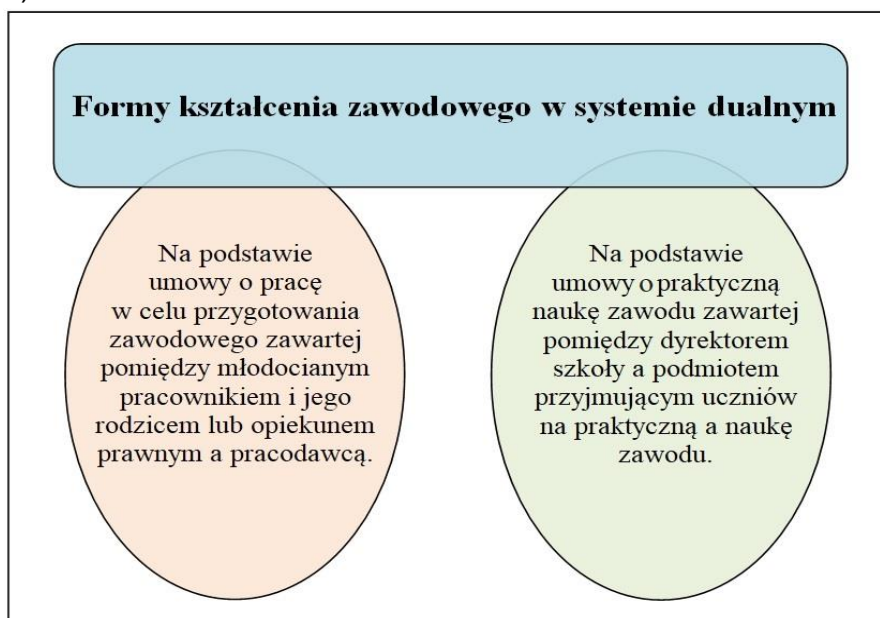
Rys. 2. Model kształtowania kompetencji zawodowych w systemie kształcenia dualnego.
 Źródło: Opracowanie własne.

Dualny system kształcenia zawodowego może być sposobem na kształtowanie pożądaných kompetencji zawodowych – zwłaszcza jeśli mają one być kompetencjami specyficznymi – bowiem uczący się, realizując zajęcia praktyczne czyni to w rzeczywistych warunkach dotyczących specyfiki zadań zawodowych, organizacji pracy, warunków pracy, a także szeroko rozumianej kultury pracy panującej w przedsiębiorstwie (często u przyszłego swojego pracodawcy). Można zatem oczekiwać, że kompetencje zawodowe (szczególnie te specyficzne), – które kształtują i rozwijają się w bezpośrednim działaniu uczącego się, który w rzeczywistych warunkach panujących w przedsiębiorstwie w odpowiedni sposób wykonuje zadania zawodowe i podejmuje stosowne w tym względzie decyzje – będą znacznie lepsze niż te, które byłyby nabywane jedynie w warunkach szkolnych. Ponadto kompetencje te będą wciąż się rozwijać, a więc zawsze – jak to podkreśla U. Jeruszka¹³ – będą kompetencjami, które „stają się w czasie między przeszłością a przyszłością”, a tym samym będą takimi na jakie oczekuje pracodawca, a więc nie będą kompetencjami dysfunkcyjnymi. Zatem kształcenie dualne w którym ma miejsce włączenie elementów kształcenia praktycznego w zadania realizowane przez pracodawcę staje się fundamentem dla procesu kształtowania pożądaných kompetencji zawodowych, w tym zwłaszcza kompetencji specyficznych.

Dualny system kształcenia zawodowego z racji bliskiego (przenikającego się) współdziałania szkoły zawodowej i określonego podmiotu gospodarczego, jakie zawsze ma miejsce w czasie realizacji wszystkich zadań wynikających z całego procesu

¹³ Zob. U. Jeruszka, *Zatrudnialność w perspektywie pedagogiki pracy*, Difin, Warszawa 2019, s. 102.

kształcenia zawodowego może być istotnym instrumentem regulacji popytu i podaży na rynku pracy. Brak takowej regulacji w obecnym systemie kształcenia zawodowego sprawia, że współczesny rynek pracy (w zakresie popytu i podaży) jest niezrównoważony, a przyczyną tego niezrównoważenia (obok dynamicznych zmian mających miejsce w gospodarce) jest niedostosowanie oferty edukacyjnej (tak pod względem profili kształcenia, jak i jakości tego kształcenia) do rzeczywistych oczekiwań pracodawców. Dobrym sposobem na zmianę istniejącego stanu dotyczącego kształcenia zawodowego, rokującym lepsze dopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb i wymagań współczesnego rynku pracy może być upowszechnienie dualnego modelu kształcenia zawodowego, które (jak wcześniej wspomniano) realizowane jest przy wzajemnie przenikającej się współpracy podmiotów rynku pracy z podmiotami edukacyjnymi. W takim przenikającym się systemie kształcenia zawodowego uczący się, w szkole/uczelni realizuje (w podobny sposób jak to miało miejsce dotychczas) zajęcia z kształcenia teoretycznego, natomiast zajęcia z kształcenia praktycznego realizuje u pracodawcy na zasadach dualnego systemu kształcenia. Mogą one być realizowane, na podstawie: 1) umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego, zawartej pomiędzy młodocianym a pracodawcą; lub (2) umowy o praktyczną naukę zawodu, zawartej pomiędzy dyrektorem szkoły a pracodawcą przyjmującym uczących się na praktyczną naukę zawodu (rys. 3).

Rys. 3. Formy praktycznego kształcenia zawodowego w systemie dualnym.

Źródło: Opracowanie własne.

W obydwu przypadkach kształcenie praktyczne realizowane jest w rzeczywistych warunkach panujących u pracodawcy, gdzie uczący się w procesie pracy zawodowej nabywa określonych umiejętności niezbędnych do podjęcia pracy w danym zawodzie. Dodatkowo w warunkach tych dochodzi do zoperacjonalizowania i pogłębienia już posiadanej wiedzy i umiejętności. Kształcenie praktyczne w rzeczywistych warunkach zakładu pracy wpływa budująco nie tylko na kształtowanie określonych umiejętności zawodowych *stricto* technicznych, specyficznych dla danej branży,

warunkujących efektywność pracy w obszarze wykonywanych zadań zawodowych (np. percepcje umiejętności motorycznych, umiejętności obsługi konkretnej zaawansowanej technicznie maszyny), ale także na nabywanie całego szeregu umiejętności „miękkich” interpersonalnych (np. współpracy z przełożonymi) i poznawczych (np. umiejętności zarządzania własnym czasem, komunikacji werbalnej i niewerbalnej, umiejętności odczytywania poleceń itp.)¹⁴. Oznacza to, że kształcenie praktyczne w systemie dualnym to nie tylko inwestycja w uczącego się o charakterze kapitałowym, służąca wzmocnieniu jego pozycji na rynku pracy, ale także znaczący instrument regulacji popytu i podaży na owym rynku pracy, bowiem można oczekiwać, że zarówno uczący się, jak również pracodawca, u którego miało miejsce kształcenie praktyczne uczącego się będą zainteresowani nawiązaniem stosunku pracy. Jest to zatem niewątpliwa zaleta dualnego systemu kształcenia.

Zakończenie

Podsumowując należy uznać, że do osiągnięcia korzyści, które daje upowszechnienie dualnego systemu kształcenia zawodowego niezbędne jest stworzenie ze strony państwa takich rozwiązań systemowych, które będą naturalną (a nie administracyjnie wymuszoną) inspiracją dla podmiotów gospodarczych do współuczestniczenia w poprawie jakości edukacji zawodowej. Tworząc owe rozwiązania należy przede wszystkim:

- oprzeć strategię edukacyjną na ustalaniu racjonalnych limitów kształcenia dla szkół ogólnokształcących i zawodowych (stopniowo na rzecz zwiększania limitów na kształcenie zawodowe),
- odbudować system preorientacji i orientacji zawodowej realizowanej w szkołach podstawowych i ogólnokształcących, który m.in. powinien pozwolić na poprawę świadomości uczących się, dotyczącej walorów edukacji zawodowej i ich osobistych korzyści wynikających z wyboru tego rodzaju dalszej edukacji,
- wypracować i upowszechnić optymalny model wzajemnych relacji sfery edukacji i gospodarki, oparty na obustronnych szeroko rozumianych korzyściach,
- wszcząć kampanie promującą dualny system kształcenia zawodowego,
- monitorować w sposób ciągły cały proces dualnego kształcenia zawodowego, a pozyskane informacje wykorzystywać do dalszej optymalizacji tego systemu.

Bibliografia

- Hamm E., *Kapitał społeczny z punktu widzenia socjologicznego*, [w:] L. Frąckiewicz, A. Rączaszka (red.), *Kapitał społeczny*. Katowice 2004.
- Jeruszka J. *Zatrudnialność w perspektywie pedagogiki pracy*, Difin, Warszawa 2019.
- Kabaj M. *Jak unowocześnić kształcenie zawodowe w Polsce? Założenia projektu wdrożenia systemu dualnego*, [w:] U. Jeruszka (red.) *Optymalizacja kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rynku pracy*. Warszawa 2002.

---

¹⁴ Zob. U. Jeruszka, *Zatrudnialność ...op. cit.*, s. 145.

- Kwiatkowski S. M. (red.), *Kwalifikacje zawodowe na współczesnym rynku pracy*, Warszawa 2004.
- Osiecka-Chojnacka J. *Szkolnictwo zawodowe wobec problemów rynku pracy*. „Zagadnienia społeczno-gospodarcze 16/2007.
- Plewka Cz. *Kierowanie własnym rozwojem zawodowym. Studium teoretyczne i implikacje praktyczne*. Koszalin 2015.
- Plewka Cz., *Uwarunkowania zawodowego rozwoju nauczycieli*, Warszawa 2009.
- Raport o stanie edukacji 2011*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2012.
- Wołk Z., *Edukacja do zmian jako czynnik warunkujący przygotowanie do życia i pracy zawodowej*, „Pedagogika Pracy” 2001, nr 38.
- Wysocka E., *Człowiek a środowisko życia. Podstawy teoretyczno-metodologiczne diagnozy*, Warszawa 2007.